

Kunsten '92 Paradisodebat: De Kloof tussen Kunst en Politiek **Zondag 30 augustus 2009 in Paradiso Amsterdam tijdens de Uitmarkt**

Hoe ver mag de bemoeienis gaan van de politiek met de kunst en moeten kunstenaars bij wet beschermd worden tegen de grillen van 's lands politieke koers? Tussen deze twee vragen bewoog zich het zevende Paradisodebat als afsluiting van de Uitmarkt in Amsterdam op zondag 30 augustus. Organisatoren waren ook dit jaar Kunsten '92, Paradiso, Kunst van Vooruitzien en het directie-overleg Amsterdamse Culturele Instellingen. Aanleiding was de ambitie van de Amsterdamse cultuurwethouder Carolien Gehrels de betrokkenheid van de politiek bij de kunstensector te vergroten: de culturalisering van de politiek. Kunst mag hoe dan ook niet marginaliseren. En dat dreigt te gebeuren als de politiek op te grote afstand van de sector staat.

De drie opgeworpen stellingen leiden tot flink wat commentaar als de microfoon de zaal in gaat. Tussen de stellingen door kan het publiek haar mening met gekleurde kaarten uiten. Dan blijkt dat de meerderheid van de aanwezigen werkzaam is in de culturele sector en dat men gezamenlijk 'enig' vertrouwen heeft in het landelijke cultuurbeleid. Over het lokale beleid zijn de aanwezigen positiever. Ook vindt de meerderheid van de zaal dat de politiek het beste een dienende, volgende rol kan innemen als het om kunst gaat, maar wel (algemene) eisen mag stellen.

Ad 's-Gravesande, voorzitter van Kunsten '92, opent het debat met de constatering dat er een kloof is tussen kunst en politiek. Hij vraagt zich of dat erg is. Moet de afstand tussen kunst en politiek zo groot mogelijk zijn, opdat iedereen zich zo min mogelijk met elkaar bemoeit? Of moet de afstand juist kleiner worden om tot beter wederzijds begrip en versterking van de positie van de kunsten in de samenleving te komen? Mag de politiek de kunstwereld met maatschappelijke doelstellingen en opdrachten opzadelen, door voorwaarden te stellen bij subsidiëring? Hoe ver mag de politiek gaan en wat zijn de gevaren?

Net als voorgaande jaren heeft **Bureau Berenschot** onderzoek* verricht, dit keer naar de hoofdlijnen van beleid en de wijze van beoordeling en toekenning van cultuursubsidies bij 10 grote gemeenten.

Opvallend is dat het beleid bij gemeenten vooral gericht lijkt te zijn op behoud en bereik. De steden investeren weinig in diversiteit, innovatie en spreiding. Ook excellentie –de ambitie om tot de wereldtop te behoren- en talentontwikkeling komen er mager vanaf. Arnhem is de enige gemeente die innovatie en spreiding tot onderdeel van zijn beleid maakt. Amsterdam beschikt over het grootste totale budget voor kunst en cultuur (bijna €160 miljoen), Enschede en Maastricht hebben het kleinste (tegen de twintig miljoen). Utrecht geeft het meest uit per inwoner.

De onderzochte steden maken gebruik van verschillende manieren om over de ondersteuning van de kunsten te beslissen.

Namelijk: via commissies, adviesraden, cultuurmakelaars, intendanten en kunstraden (Amsterdam en Rotterdam). De raden adviseren in de twee grootste steden over circa de helft van het totale cultuurbudget. Berenschot concludeert dat in steden waar discussie en strijd is gevoerd over de hoogte van het beschikbaar gestelde budget, de financiële ruimte voor de kunsten uiteindelijk is vergroot. Discussie loont, stelt Berenschot (Rotterdam: + €13,5 mln., Amsterdam: + €10 mln., Den Haag: + €5,5 mln.).

* Sheets van de resultaten zijn terug te vinden op de website van [Kunsten '92](#) en Bureau [Berenschot](#).

Na de presentatie van Berenschot werpt presentator Lennart Booij drie stellingen op tafel

en komen politiek en zaal aan het woord.

Stelling I

De politiek dient zich op afstand te houden in het belang van de kunst

George Lawson, directeur-bestuurder van het Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten+, is het oneens met de stelling. Politiek op afstand marginaliseert naar zijn mening de kunst alleen maar. De indruk wordt volgens Lawson gewekt alsof er decennia lang gewacht is op het inspirerende sein uit Amsterdam om vervolgens als een school vissen in een tegenbeweging met zijn allen weg te spoeden van Thorbecke. Niets is minder waar, de discussie van de afgelopen jaren rond de herijking van de cultuurnotasystematiek ging volgens hem over precies hetzelfde. Kunst en politiek waren in een verkeerde rolverdeling waren beland. De politiek werd niet gehoord waar dat wel zou moeten namelijk over de hoofdlijnen van het kunstbeleid en wel gehoord waar dat niet zou moeten, namelijk over de individuele instellingsbeslissingen. Dit leidde in de woorden van Wouter Bos tot 'gênant subsidiegeschuif'.

Er is besloten letterlijk verschil te maken, niet langer alles door dezelfde deur. Instellingen die een brede(re) maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben worden gerekend tot de basisinfrastructuur. Daar beslissen de Raad voor Cultuur, de Tweede Kamer en de Minister over. Alle andere instellingen, waarover de politiek vaak zo succesvol werd *belobbied* in het verleden, zijn ondergebracht bij de fondsen.

Lawson vond het een verademing dat het cultuurdebat in de Kamer de laatste keer eindelijk eens over de hoofdlijnen van het beleid ging. En ondanks, of misschien wel dankzij de stelselwijziging, is er volgens hem nog nooit zoveel geld toegevoegd aan het cultuurbudget.

In relatie tot de plannen van Gehrels wil Lawson het volgende kwijt:

1. Er is volgens hem niets mis met de ambitie om de politiek stevig aan het roer te zetten, maar de vraag is hoe. Is het mogelijk om ook in Amsterdam *verschil te maken*? Tussen vaste stedelijke instituties met een veel bredere maatschappelijke verantwoordelijkheid en 'eindige' artistieke initiatieven. Adviserende intendanten kunnen dan oordelen over de laatste categorie, maar als je helemaal van het gesteggel af wilt zijn laat je dat over aan het Amsterdams Fonds voor de Kunst.
2. Dat zou het mogelijk maken de Amsterdamse Kunstraad te bevrijden uit haar Thorbeckiaanse harnas en weer vruchtbaar te betrekken bij de cultuurpolitieke agenda van de stad.
3. Mochten ondernemende kunstschouwen voor bepaalde programma's het juiste instrument zijn, houdt dan geld buiten de adviseringscyclus en geef het zelf uit via de kunstschouwen. Niemand zal Gehrels daar op aankijken volgens Lawson, Plasterk heeft ook een behoorlijk percentage buiten de advisering van de Raad gehouden voor zijn eigen prioriteiten.

Boris van der Ham (D66) meent in zijn reactie op Lawson dat de overheid dienend moet zijn om de kunsten tot volle wasdom te laten komen. 'Volledige afstand innemen is geen dienstbare houding.' De overheid moet er wat hem betreft voor zorgen dat er spreiding plaatsvindt van kunst, maar zeker ook concentratie. Concentratie van artistieke talenten, zodat kunstenaars kunnen excelleren.

Han ten Broeke verkondigt namens de VVD dat de nieuwe systematiek het eenvoudiger mogelijk maakt dat de politiek afstand houdt bij het beoordelen van kunst, 'zoals Thorbecke ooit gewild heeft'.

Hans van Leeuwen (SP) is het 'volstrekt oneens met de stelling'. Hij vindt het 'heel slecht voor de kunsten als de afstand zo groot wordt dat kunst wordt gemarginaliseerd.' Voor hem weegt mee: met wat voor boodschap stuur je de fondsen op pad? Dat is een politieke

keuze en daar moeten we het over hebben in de Tweede Kamer.

Nicolien van Vroonhoven (CDA) is 'heel blij' dat politici niet meer over de inhoud hoeven te gaan. Ze meent dat een culturele instelling echter wél gebruikt mag worden om het regeringsbeleid uit te dragen. 'Er is een aantal instellingen in de stad, en als je doelstellingen als binding en activering wilt bereiken kun je die instellingen daarvoor toch gebruiken. Zonder dat de politiek voorwaarden vaststelt voor uitingen.'

John Leerdam (PvdA) verheugt zich ook over de nieuwe systematiek. 'Het neemt echter niet weg dat de politiek inhoudelijk moet blijven discussiëren over welke instrumenten worden ingezet om een balans te vormen in het cultuurbeleid.'

Els Swaab, voorzitter van de Raad voor Cultuur, bevestigt dat het debat door de nieuwe systematiek in de tweede kamer inhoudelijker is dan vier jaar geleden. De politiek heeft een uitgesprokener mening gekregen over kunst in het algemeen. Telefoontjes van belanghebbenden zullen in haar optiek nooit helemaal verdwijnen, maar 'het is een goede gedachte dat de Kamerleden die telefoontjes nu naast zich neer moeten leggen.'

Stelling II

Moet de kunst politiseren of de politiek culturaliseren?

Carolien Gehrels, cultuurwethouder in Amsterdam, aan wie deze stelling als eerste wordt voorgelegd, vindt dat 'de politiek moet culturaliseren.' De politiek moet volgens haar opvattingen hebben over de hoofdlijnen. Over de mate waarin kunst moet excelleren. Ze wijst op de koers van Amsterdam in de richting van vernieuwing en talentontwikkeling. Ook geeft ze aan dat in het kader van het thema 'Prachtstad' kunst in alle stadsdelen even belangrijk moet worden gevonden. Het cultuurbeleid is landelijk in 2007 veranderd. Amsterdam buigt zich nu over de juiste manier om dit op stadsniveau te doen. Dat proces gaat trager dan voorzien, want 'je moet niet alles tegelijk, landelijk en lokaal, op de schop gooien.'

Als voorbeeld van een vorm van cultuurpolitiek waarin ze zich kan vinden, refereert ze, net als eerder in haar Boekmanlezing, aan haar werkbezoek aan Suriname van onlangs. Ze is enthousiast over de maatschappelijke betrokkenheid van kunstenaars aldaar. 'Ik zag een vrouw van de muziekschool die samen met de bisschop een project heeft opgezet. Dat is een gigantisch succes. Zij heeft het initiatief genomen en is daarin gehonoreerd door de overheid.'

Presentator Booij voelt Gehrels vervolgens aan de tand over haar uitspraak dat politici stelliger moeten oordelen over kunst. Noemde ze haar collega's laf? 'Allereerst, het woord laf zou ik nooit gebruiken. Ten tweede heb ik de formulering van Jonas Staal vrij precies overgenomen. Hij zegt: 'we kunnen wel blijven hangen in het geen oordeel hebben over kunst, maar laten we proberen de discussie iets verder te brengen.' Hoe oordeelt ze zelf over zijn werk? 'Ik vind dat hij als kunstenaar met die berrmonumenten een fantastische toevoeging heeft gedaan aan het debat op dat moment, aan de kunst in Nederland en misschien ook wel internationaal. Of hij subsidie krijgt beslis ik niet.'

Ze benadrukt: kunst is wel een zaak van de regering, maar de regering is geen oordelaar van kunst. 'Ik heb geen artistiek inhoudelijk oordeel. Ik zeg niets over Bach of Beethoven, ik heb het niet over de jurkjes van Halina Reijn. Het is heel belangrijk om dat onderscheid te maken.' De overheid gaat over de organisatie en over de manier waarop politiek en kunst met elkaar vervlochten zijn. 'Als je dat niet doet, denk ik dat de politiek zich afkeert van de kunsten.'

Tot slot geeft ze een toelichting op haar visie op diversiteit en kwaliteit. Ze wil het gebrek aan diversiteit in de culturele elite ondervangen door het inzetten van een internationale kunstschauw. Die moet van tevoren afspreken wat kwaliteit is. 'Het is heel belangrijk om

daar met elkaar van tevoren over te praten. Amsterdam is daar nog niet ver genoeg in.' Wat **Nicolien van Vroonhoven** betreft mag kunst veel breder worden ingezet dan tot nu toe gebeurt. Zij schaart zich achter het voorstel van Gehrels. 'Minister Van der Laan zou gezien zijn portefeuille (Integratie) theatervoorstellingen moeten bezoeken. Dat geldt bij een geschikt stuk ook voor mensen van Buitenlandse Zaken.' **Hans van Leeuwen** meent dat kunstenaars uit zichzelf maatschappelijk bezig zijn en vanuit artistiek inhoudelijke noodzaak in staat zijn hun betrokkenheid vorm te geven. **Boris van der Ham** voegt daar stellig aan toe: 'De wethouder hoeft zich niet met de maatschappelijke houding van kunstenaars te bemoeien. Culturalisering betekent uiteindelijk altijd vermaatschappelijking.' **Han ten Broeke** gaat zelfs pontificaal tegen de visie van Carolien Gehrels in. Hij houdt vast aan het *l'art pour l'art* principe als wezen van de kunst. De overheid mag zijns inziens een uitspraak doen over de kunsten en niet over kunst. Ten Broeke vreest voor teveel individuele politieke invloed van de wethouder in Gehrels' beleidsvoorstel. Als voorbeeld stelt hij een fictieve wethouder van de PVV, die ervoor zou kunnen zorgen dat de subsidiekraan volledig wordt dichtgedraaid. De verhuizing van de Rietveld Academie naar Bos en Lommer wordt vanuit de zaal aangedragen als slecht voorbeeld van culturalisering van de politiek. Ook klinken er geluiden dat het onderscheid tussen kunst en cultuur scherper gemaakt zou moeten worden. **John Leerdam** meent dat de lijnen die de Raad voor Cultuur heeft uitgezet, helder genoeg zijn om te volgen. Wel vindt hij dat de kunstsector zich te afwachtend opstelt. Er moeten naar zijn idee van binnenuit meer lange termijn visies worden opgesteld.

Stelling III

De vrijheid van de kunst moet apart worden vastgelegd in de grondwet

Els Swaab, voorzitter van de Raad voor Cultuur, verdedigt het opnemen van kunst in de grondwet.

Ze betoogt dat weliswaar in artikel 22 van de grondwet staat dat de overheid voorwaarden schept voor maatschappelijke en culturele ontplooiing, maar dat kunst extra bescherming behoeft, omdat de meningsvorming van het volk een proces in beweging is. Daar staat een schommelend politiek klimaat naast. Swaab maakt zich zorgen over de 'steeds scherpere aanvallen op de kunst'. Kunst zou een zelfde status moeten krijgen als onderwijs, dat volgens de grondwet 'voorwerp van aanhoudende zorg' is. Kunstenaars behoeven niet meer bescherming voor hun vrijheid dan anderen, het gaat haar erom dat de kunst een aanhoudende zorg blijft van de politiek. Dat zou ze graag wettelijk vastgelegd zien.

Namens de VVD keert **Ten Broeke** zich tegen de stelling: 'Ik wil zorgvuldig omgaan met de grondwet. Vrije expressie zou voldoende moeten zijn voor de vrije kunstbeoefening.' CDA-kamerlid **Van Vroonhoven** is huiverig om aan de grondwet te sleutelen. Ze benadrukt liever het huidige positieve kunstklimaat. 'We vinden cultuur momenteel heel erg belangrijk!' Het artikel in de grondwet over de vrijheid van meningsuiting weegt volgens haar zwaar genoeg. **Van der Ham** draagt aan dat de definitie van kunst in dit geval duidelijker moet worden. Want, stelt hij, wie bepaalt wat kunst is en krijgt een kunstenaar vervolgens aan de hand van de grondwet meer rechten? Een ander bezwaar is, in de optiek van SP'er **Van Leeuwen**, dat de kunst daarmee een vrijplaats verwerft waar iedereen alles kan zeggen en niemand meer luistert.

Cas Smithuijsen, directeur van de Boekmanstichting en lid van de bevolking, pleit ervoor om de discussie op Europees niveau te tillen. Er zijn zeventien landen die in de grondwet hebben opgenomen dat kunst en wetenschap vrij zijn. Hij benadrukt de symboolfunctie van kunst als aparte paraaf in de grondwet. **Van der Ham** (D66) ziet daar niets in, hij debatteert liever op het scherpst van de snede over kunst en cultuur. 'Wetten moeten

worden afgeschaft om iedereen meer vrijheid te geven, in plaats van een specifieke groep af te zonderen'. De enige politicus die zich positief uit is **Leerdam** (PvdA). Hij vindt het een interessant experiment en wil de discussie openbreken.

Een echte conclusie kon discussieleider **Lennart Booi**j uit dit debat niet trekken. Hoe een grotere betrokkenheid van de politiek vorm zou moeten krijgen in het beleid kwam niet aan de orde. Over één ding leek iedereen het wel eens: politiek moet niet oordelen over de inhoud, maar mag wel eisen stellen. Kunst moet ook niet door de politiek gebruikt worden om maatschappelijke doelstellingen te realiseren. Of zoals één van de aanwezige kunstenaars, **Klaar van der Lippe**, het zei: het kan niet zo zijn dat de overheid bij de kunstwereld appelmoes bestelt en vervolgens gaat kijken wie de beste appelmoes maakt.